

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ
МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА З ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВРЯДУВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА
**«Як змусити санкції працювати? Окремі аспекти запровадження
кримінальної відповідальності за обхід санкцій»**

Студент: Віталій КОЗИРА
Наукова керівниця: Аліна ЗУБКОВИЧ

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: 281 Публічне управління та адміністрування

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	3
ВСТУП.....	4
ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
АНАЛІТИЧНА РАМКА.....	10
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	15
ВИСНОВКИ.....	28
ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	35
Додаток 1. Протокол інтерв'ю	35
Додаток 2. Таблиця 2	37

АНОТАЦІЯ

У світі, де економічні санкції стали важливим інструментом зовнішньої політики, наукові дослідження, що стосуються їхньої ефективності, набувають все більшої актуальності. У цій роботі за допомогою пошукового якісного дизайну дослідження, заснованого на аналізі даних з кейсів з української практики щодо спроб обходу застосованих економічних санкцій та інтерв'ю з 7 експертами з питань санкційної політики я зосереджую увагу на можливих ефектах від запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій та потенційних змінах в поведінці підсанкційних суб'єктів, коли реалізація санкцій супроводжується такими жорсткими заходами. Отримані результати свідчать, що запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій сприяє посиленню рівня дисципліни серед зацікавлених в обхідних схемах осіб, а також підвищує вартість обходу санкцій. Водночас можливе зростання корупційних ризиків через пошук зацікавленими особами способів уникнення покарання, що потребує додаткових механізмів моніторингу реалізації санкцій.

Ключові слова: ефективність санкцій, обхід санкцій, кримінальна відповідальність.

Кількість слів: 8200.

ВСТУП

Вторгнення росії в Україну зробило її країною, до якої на сьогоднішній день застосовано найбільшу кількість санкцій у світі, з лютого 2014 року і станом на 19.01.2025 – 24311 (Consolidated Russia Sanctions Data Dashboard – Castellum.AI, n.d.), що на думку світової спільноти, є важливим інструментом для зупинення військової агресії та економічного тиску на країну-агресора.

Водночас, попри те, що станом на початок березня 2025 року у списках осіб, щодо яких Україна застосувала санкції, вже понад 18 тисяч фізичних осіб і компаній (Апарат РНБО України, 2025), ефективність таких обмежень досі залишається сумнівною.

Оцінюючи як короткострокові, так і довгострокові ефекти застосованих Україною обмежень, науковці в основному погоджуються, що запроваджені санкції мали для росії певні негативні економічні та політичні наслідки (Hilgenstock et al., n.d.; Yalcin et al., 2025), однак загалом не призвели до катастрофічних проблем для російської економіки чи зміни політичного курсу країни.

Не дивно, що маючи можливість отримання надприбутків, окремі особи та компанії надають перевагу значному фінансовому зиску перед дотриманням правопорядку. В якості яскравого прикладу обходу санкцій можна назвати висвітлену у ЗМІ інформацію про те, що в російських ракетах, виготовлених вже після накладення ембарго на технології, було знайдено близько тридцяти іноземних мікросхем, зокрема з країн, які ці санкції наклали (Юлія Шевченко, 2023).

З огляду на викладене актуальною, на мій погляд, є проблема пошуку шляхів підвищення ефективності застосованих Україною проти росії спеціальних обмежувальних заходів (санкцій).

У науковій літературі немає єдиного погляду з приводу того, на що саме мають бути направлені зусилля, щоб домогтися підвищення ефективності накладених санкцій, проте одним із ключових шляхів називають запровадження кримінальної відповідальності за протиправні дії, пов'язані з обходом санкцій (Hufbauer et al., 2007; Timofeev, 2019; Early, 2021).

Відсутність на законодавчому рівні в Україні відповідальності за обхід санкцій є серйозною загрозою, що знижує їх ефективність та створює для рф можливість доступу до фінансових ресурсів і технологій для продовження агресії проти України та забезпечення підтримки окупаційних адміністрацій.

Якщо у тексті прийнятого в 2014 році Законі України «Про санкції» взагалі не йшла мова про жодні наслідки невиконання рішення про застосування санкцій, то після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році хоча б запроваджено можливість стягнення активів підсанкційних осіб в судовому порядку. Проте де-юре, на сьогоднішній день відповідальність за обхід санкцій в Україні фактично не передбачена. Зареєстровані у парламенті в попередні роки законопроекти мають суттєві недоліки та залишаються

нерозглянутими. 14 січня 2025 року Президентом України внесено до парламенту як невідкладний законопроект №12406 (Проект Закону, 2025), націлений на криміналізацію обходу і порушення санкцій в Україні.

У вказаній роботі я зосереджую свою увагу на дослідженні ефекту від можливого запровадження кримінальної відповідальності в Україні за обхід санкцій.

Аналітичне питання дослідження сформульовано наступним чином: Яким чином підвищити ефективність застосованих Україною економічних санкцій через запровадження кримінальної відповідальності за їх обхід?

Для дослідження мною обрано якісницький пошуковий дизайн; методи дослідження – аналіз кейсів (дають змогу зрозуміти найбільш типові шляхи обходу санкцій, порівняти очікувані вигоди та витрати для підсанкційних осіб в умовах відсутності кримінальної відповідальності за обхід санкцій) та напівструктуровані експертні інтерв'ю (пояснюють мотивацію зацікавлених осіб та механізми зміни їх можливої поведінки після запровадження кримінальної відповідальності).

Зокрема, проведено аналіз 3 кейсів з української практики, що є резонансними та типовими формами обходу санкційного законодавства, у т.ч. пов'язані з відчуженням корпоративних прав та нерухомого майна, зміною кінцевого бенефіціарного власника на непідсанкційну особу, виведенням капіталу з-під юрисдикції України та досяжності правоохоронних органів України.

Після цього, під час проведення низки глибинних інтерв'ю з експертами з числа представників аналітичних центрів, органів державної влади, відповідальних за формування та реалізацію державної санкційної політики, я намагався з'ясувати, яким чином запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій вплине на поведінку підсанкційних суб'єктів з обходу санкцій і чи взагалі вплине?

Основними теоретичними очікуваннями дослідження припускаю зміну мотивації правопорушників, які через загрозу кримінального переслідування будуть вимушеними більш дисципліновано дотримуватись застосованих санкцій. Іншим теоретичним очікуванням, яке ускладнює обхід санкцій, припускаю зростання вартості такої протиправної діяльності. Проте, водночас, запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій сприятиме пошуку зацікавленими особами способів уникнення відповідальності і покарання, насамперед, за рахунок прогалин законодавства, що в свою чергу може частково нівелювати позитивний ефект. Незважаючи на такі обставини сенс проведення дослідження бачу в тому, що воно дасть змогу виявити певні закономірності для зменшення кількості охочих брати участь в такій діяльності.

Результати дослідження дозволять зрозуміти, чи і яким чином запровадження кримінальної відповідальності може змінити поведінку

компаній та фізичних осіб, які за відсутності такої відповідальності шукають шляхи для обходу застосованих обмежувальних заходів.

Висновки дослідження можуть бути використані під час опрацювання відповідних українських нормативно-правових актів, сприяти формуванню ефективних політичних рішень під час впровадження та реалізації державної санкційної політики.

Решта роботи побудована наступним чином. Розділ 2 описує огляд літератури, у якій ведеться наукова дискусія щодо шляхів підвищення ефективності санкцій. У Розділі 3 концептуалізовано основні поняття та визначено теоретичну рамку дослідження. У Розділі 4 детально описано використані дослідницькі методи. У Розділі 5 детально описано хід дослідження та отримані результати, після чого у Розділі 6 підсумовано отримані результати, звернуто увагу на можливі виклики і подальші напрямки майбутньої роботи. У розділі 7 сформульовано пропозиції, які можуть стати основою для реальних політичних змін.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

У науковому співтоваристві давно панує думка про те, що економічні санкції є по суті використанням нетрадиційних альтернатив для досягнення цілей іноземної дипломатії замість військових дій (Stalls, 2003; Martin, 2015).

Попри поширене сприйняття економічних санкцій як таких, що: (а) рідко досягають заявленої політичної мети, (б) тягнуть за собою високі витрати як для держави-відправника, так і держави-об'єкта санкцій та третіх держав, а також (в) часто є несправедливими, оскільки карають невинне цивільне населення держави-об'єкта за дії її лідерів (Stalls, 2003), що підтверджується також іншими дослідженнями (Pape, 1997; Hufbauer et al., 2007; Gaur et al., 2023), фактичні дані свідчать про феноменальне зростання використання санкцій, у т.ч економічних, як інструменту зовнішньої політики після завершення Другої світової війни, а особливо в XXI столітті (Morgan et al., 2023; Yalcin et al., 2025), що, на мою думку, свідчить про те, що їх застосування може бути ефективним засобом проти держави-об'єкта санкцій.

«Традиційне» розуміння ефективності санкцій передбачає їх здатність змінювати зовнішню або внутрішню політику держави-об'єкта за допомогою економічних обмежень (торгівельне ембарго, фінансові заборони, інвестиційні заборони на інвестиції, галузеві обмеження тощо), застосованих ініціатором (Hufbauer et al., 2007; Timofeev, 2019).

Ефективність санкцій може залежати від характеристик держави-об'єкта (включаючи її економічну стійкість, політичну структуру та наявність альтернатив глобальній торгівлі) та держави-ініціатора (сила і вплив країни (або країн), що застосовує санкції), типу та форми, цілей застосування санкцій, їх тривалості та інтенсивності, рівня міжнародної підтримки тощо (Varat et al., 2013; Яковюк та Новіков, 2024).

При цьому політики часто виступають за використання багатосторонніх санкцій, а не односторонніх, стверджуючи, що коаліція держав може створити сильніші сигнали для уряду і накласти на нього більші витрати, якщо він не виконує своїх зобов'язань. Хоча цей аргумент є досить інтуїтивно зрозумілим і, на перший погляд, обґрунтованим, але ряд більш давніх емпіричних досліджень демонструє протилежну картину: односторонні санкції виявляються ефективнішими, ніж багатосторонні (Hufbauer et al., 1990; Bonetti, 1997; Kaempfer & Lowenberg 1998). Водночас, більш сучасні дослідження (Varat et al, 2009, Weber & Schneider, 2020) доводять більшу ефективність багатосторонніх санкцій у порівнянні з односторонніми. Так, Weber & Schneider, вивчаючи санкції, застосовані з боку Європейського Союзу та Сполучених Штатів за період з 1989 по 2015 рік, встановили, що санкції ЄС дійсно є більш успішними, ніж санкції США (Weber & Schneider, 2020).

З огляду на викладене актуальною, є проблема пошуку шляхів підвищення ефективності застосованих Україною проти росії економічних

санкцій, як таких, що можуть посилити тиск на державу-агресора і підштовхнути її до припинення вторгнення.

У науковій літературі немає єдиного погляду щодо того, на що саме пріоритетно мають бути направлені зусилля, щоб домогтися підвищення ефективності накладених санкцій. З вказаного приводу між науковцями вже понад 20 років ведеться дискусія. Вцілому можна виділити три ключові групи позицій на вказане питання.

Так, перша група науковців вважає, що ефективність реалізації санкцій досягається насамперед за рахунок цільової спрямованості і таргетингу через збільшення тиску в першу чергу на олігархічні кола та політичних лідерів (EscribàFolch & Wright, 2010; Bremus & Hüttl, 2022; Adogbeji et al., 2024). Так, Bremus & Hüttl, які вивчали вплив санкцій, застосованих країнами ЄС проти російських олігархів, виявили зниження прибутковості акцій компаній, до складу правління яких входили олігархи, що може чинити певний економічний тиск на вартість компанії і впливати на інвесторів та підштовхувати їх до виведення коштів (Bremus & Hüttl, 2022). Водночас, викладене суперечить спостереженням D. Peksen, який у своєму дослідженні дійшов висновку, що хоча санкції мають на меті тиск на режими, вони часто не впливають безпосередньо на політичних лідерів, а більше на населення вцілому, і не призводять до зміни режиму. Натомість санкції можуть ненавмисно захищати статки політичних лідерів та еліт, дозволяючи їм зберегти своє багатство і владу, ускладнюючи дестабілізацію авторитарного режиму (Peksen, 2017). До схожих висновків дійшли також EscribàFolch & Wright, які наголошують на важливості психологічного і медіа-аспекту таргетованих санкцій; вони повинні бути не тільки економічно болючими, але й повинні створювати постійний інформаційний тиск на політичних лідерів та суспільство для досягнення цілей їх застосування. При цьому у довгостроковій перспективі авторитарні правителі пристосовуються до санкцій, а міжнародному співтовариству може бракувати інструментів для ефективного тиску (EscribàFolch & Wright, 2010).

Друга група науковців розглядає важливим напрямом підвищення ефективності санкцій питання розширення санкцій на нові сфери, зокрема на цифрову економіку, кіберсферу та використання новітніх технологій, що мають стратегічне значення (Douhan, 2022; Park & Shin, 2023). Зокрема, Park & Shin виявили, що обмеження доступу росіян до таких ключових технологічних інструментів, як напівпровідники, сприяє також порушенню припливу фінансових і технічних послуг, таких як криптовалюта та ІТ-консалтинг, а також може мати хвильовий ефект в інших галузях - від автомобілебудування до банківських послуг. Крім того, застосування санкцій може спричиняти «відтік мізків» працівників ІТ-сектору, що підриває інтелектуальний капітал країни та перешкоджає її інноваційному потенціалу (Park & Shin, 2023).

На думку третіх, ключовим фактором для підвищення ефективності санкцій є розробка механізмів моніторингу і контролю, у т.ч. через

запровадження відповідальності і покарання за протиправні дії, пов'язані з порушенням та обходом вже діючих санкцій. Так, одним з найважливіших моментів, на які звертає увагу В. Early, є те, що санкції часто не спрацьовують через «обхід санкцій» - коли треті сторони, такі як інші держави або недержавні суб'єкти, обходять санкції через торгівлю, фінансові угоди або в інший спосіб (Early, 2021). Українські науковці Є. Новіков та І. Яковюк, досліджуючи становлення та розвиток санкційної політики Європейського Союзу, прослідкували, як поступово, з запровадженням чергових пакетів санкцій посилювалися заходи ЄС з контролю та моніторингу за дотриманням попередніх пакетів. Логічним і завершальним кроком цього складного процесу стало доповнення переліку злочинів ЄС (вперше з часів Лісабонського договору) порушення європейських санкцій (Новіков та Яковюк, 2024). Разом з тим, досліджуючи зміну поведінки представників бізнесу у відповідь на застосовані санкції, І. Тимофєєв встановив, що попри те, що немає чітких доказів того, що навмисне (раціональне) порушення санкцій є широко розповсюдженою моделлю поведінки, є компанії, які порушують правила навмисно. Однак набагато більше порушень є наслідком необачної поведінки. Водночас, існує достатньо доказів того, що бізнес суттєво змінює свою поведінку під час розслідування та після нього (Timofeev, 2019). При цьому дослідження останнього базується на вивченні лише 205 кейсів застосування санкцій США проти представників бізнесу упродовж 2009-2019 років, а отже ґрунтується на невеликій кількості емпіричних даних. На думку третіх, ключовим фактором для підвищення ефективності санкцій є розробка механізмів моніторингу і контролю

Наявні дослідження українських науковців переважно концентруються на вивченні загальної рамки юридичної відповідальності за обхід санкцій в країнах-партнерах задля формування оптимального підходу і визначення потенційних шляхів імплементації цього досвіду в Україні (Рубашченко & Климосюк, 2025; Rubashchenko, 2024; Каменський & Вознюк, 2022).

АНАЛІТИЧНА РАМКА

Ключовими поняттями, які варто концептуалізувати в цій роботі вважаю наступні: «ефективність санкцій», «обхід санкцій» та «кримінальна відповідальність».

Санкції, застосовані до фізичних і юридичних осіб можуть обмежити їхню економічну діяльність, спричиняючи економічні труднощі, такі як зниження доходів, обмеження доступу до фінансових ресурсів або міжнародних ринків, що може привести до зменшення фінансових потоків, які використовуються для підтримки певної політики чи агресії держави-об'єкта, а також викликати соціальне невдоволення та сприяти зміні політичного режиму або стратегії зовнішньої політики.

Виходячи з того, що кінцевою метою санкцій є вплив на об'єкта їх застосування, пропоную концептуалізувати поняття «ефективності санкцій» як їх здатність змінювати зовнішню або внутрішню політику об'єкта за допомогою економічних обмежень (торговельне ембарго, фінансові заборони, заборони на інвестиції, галузеві обмеження тощо), застосованих ініціатором (Hufbauer et al., 2007; Timofeev, 2019).

Під кримінальною відповідальністю слід розуміти вид юридичної відповідальності, суть якого полягає у застосуванні судом від імені держави до особи, що вчинила злочин, державного примусу у формі покарання (Шемшученко et al, 1998).

Концептуалізувати поняття «обходу санкцій» пропоную в дещо спрощеному контексті, яким його закріплено у законопроекті №12406.

Обхід санкцій концептуалізую як вчинення дій, спрямованих на приховування фактів набуття, володіння, контролю над активами (об'єктами нерухомості, цінні папери, корпоративні права тощо) особи, щодо якої застосовано санкцію у виді блокування активів, або щодо яких така особа може здійснювати дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження.

Варто також зазначити, що вищевказаний законопроект пропонує розмежовувати поняття «обходу» і «порушення» санкцій. Водночас, я в даному дослідженні для спрощення буду ці два терміни узагальнено використовувати як єдине поняття «обхід санкцій».

Аналітична рамка дослідження базується на теорії зміни поведінки, яка фокусується на тому, яким чином зовнішні стимули можуть сприяти змінам у звичках або рішеннях акторів, таких як підприємства, уряди або окремі особи, ґрунтуючись на аналізі вигод і витрат для останніх.

Аналітична рамка дослідження базується на теорії зміни поведінки (Watson, 1913), яка розглядає механізми, за допомогою яких зовнішні стимули можуть впливати на ухвалення рішень та зміну звичок окремих осіб, підприємств або урядів.

Ця теорія виходить із припущення, що поведінка акторів значною мірою визначається оцінкою ними потенційних вигод і витрат, пов'язаних із певною

дією або бездіяльністю. Зовнішні стимули — як позитивні (наприклад, фінансові заохочення, соціальне схвалення тощо), так і негативні (штрафи, репутаційні ризики тощо) — здатні змінювати цю оцінку, тим самим мотивуючи до адаптації поведінки. Такий підхід дозволяє проаналізувати, яким чином політичні інструменти, економічні умови або соціальні кампанії можуть ефективно впливати на поведінку цільових груп, стимулюючи їх до більш сталих, безпечних або ефективних рішень.

В даному випадку теорія зміни поведінки дозволить зрозуміти, як нові правові норми, такі як кримінальні покарання, можуть змінити рішення тих, хто порушує санкції, і таким чином вплинути на загальну ефективність санкційної політики.

Зміна поведінки має відбуватися, коли вигоди від дотримання правил (відмова від обходу санкцій) перевищують вигоди від порушення, або коли витрати на порушення санкцій стають занадто високими (зростає вартість обходу санкцій).

Виходячи з окресленої теоретичної рамки, сформульовано наступні теоретичні очікування вказаного дослідження:

Теоретичне очікування 1: запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій підвищує дисципліну та посилює стримування зацікавлених осіб від обходу санкцій.

Теоретичне очікування 2: запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій підвищує вартість обходу санкцій, що призводить до зменшення кількості учасників обходу санкцій.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Наявна українська практика свідчить про те, що чимала кількість застосованих санкцій фактично не виконується через умисні дії, спрямовані на фактичний обхід санкцій, з боку як фізичних осіб, до яких безпосередньо застосовані санкції, чи які є бенефіціарними власниками підсанкційних юридичних осіб, так і інших зацікавлених осіб, внаслідок чого мета їх застосування не може бути досягнута.

Вказане значною мірою обумовлено відсутністю самостійних приписів у межах окремої статті, націлених саме на кримінальне переслідування фактів обходу санкцій.

Метою цього дослідження не є узагальнення інформації про всі механізми обходу санкцій. У дослідженні я проаналізую з кейси з української практики, що є резонансними та типовими формами обходу санкційного законодавства, у тому числі пов'язані з відчуженням корпоративних прав та нерухомого майна, зміною кінцевого бенефіціарного власника на непідсанкційну особу, виведенням капіталу з-під юрисдикції України та досяжності правоохоронних органів України.

Сформована вибірка включає наступні кейси обходу санкцій:

1. Фіктивне переоформлення активів (акцій підконтрольних кіпрських компаній) з підсанкційного громадянина України Новинського Вадима Владиславовича на номінальних утримувачів – громадян Республіки Кіпр.
2. Зміна кінцевого бенефіціарного власника ПрАТ «Коростишівський Кар'єр» (код ЄДРПОУ 00292445) на непідсанкційну особу.
3. Відчуження нерухомого майна групи компаній Юнігран на користь непов'язаних з підсанкційними особами юридичних осіб для недопущення їх стягнення в дохід держави.

Репрезентативність вибірки забезпечена присутністю серед кейсів, що розглядаються фактів застосування санкцій, як до фізичних, так і юридичних осіб, як громадян України, так і іноземців.

Якісницький підхід до дослідження в даному випадку дасть змогу зафіксувати найбільш типові механізми обходу санкцій, зрозуміти мотиви поведінки підсанкційних осіб, порівнявши очікувані вигоди та витрати для останніх в умовах відсутності кримінальної відповідальності за обхід санкцій.

З метою проведення аналізу я здійсню збір та узагальнення інформації про вказані факти на основі наявних документальних (звернення громадян, повідомлення державних органів, судові рішення тощо) та публічних матеріалів, співставляю вказані кейси між собою (щодо швидкості реакції на застосовані санкції, очікуваних вигод та понесених витрат, наявності стримуючих факторів тощо), для виявлення чинників та обставин, які є спільними, так і тих, що відрізняють кейси один від одного.

Варто зазначити, що в даному дослідженні розглядається, насамперед, фінансова складова очікуваних вигод (тобто грошова оцінка вартості активів,

над якими підсанкційна особа зберігає контроль внаслідок обходу санкцій) та понесених витрат (коштів, прямо чи опосередковано використаних на обхід санкцій).

Відповідно швидкість вжиття підсанкційними суб'єктами заходів з обходу санкцій пропоную операціоналізувати наступним чином: дуже швидко (до одного місяця від дати застосування санкцій), швидко (від одного до трьох місяців від дати застосування санкцій), середньо (від трьох до шести місяців від дати застосування санкцій), повільно (від шести місяців до року від дати застосування санкцій), дуже повільно (понад рік від дати застосування санкцій).

Фінансовий аспект очікуваних вигоди для підсанкційних суб'єктів від обходу санкцій можна операціоналізувати по-різному: виходячи з отримання фінансових прибутків від експорту/імпорту товарів, тривалості вигоди тощо.

Водночас, для спрощення оцінки в даному дослідженні пропоную операціоналізувати очікувані фінансові вигоди (у разі позитивного обходу санкцій) через можливість збереження контролю над активами, виходячи з їх фінансової вартості (на основі наявних даних з фінансових звітів, аналітичних ресурсів чи ЗМІ) наступним чином: невеликі (вартість активів до 100 тисяч доларів США), середні (вартість активів від 100 до 500 тисяч доларів США), значні (вартість активів понад 500 тисяч доларів США).

Очікувані витрати у фінансовому плані для підсанкційних суб'єктів від обходу санкцій також можна операціоналізувати по-різному: через прямі втрати (штрафи, упущена вигода через неможливість здійснення діяльності), репутаційні втрати, судові витрати тощо.

Знову ж таки, для спрощення у даному дослідженні очікувані фінансові витрати пропоную операціоналізувати через прямі витрати на дії, пов'язані з обходом санкцій (підкуп службових осіб державних органів, відповідальних за реалізацію та моніторинг санкцій, оплата послуг зацікавлених осіб, залучених у схеми з обходу, судові витрати), а саме: невеликі (до 10% від вартості активу), середні (від 10 до 30% вартості активу), значні (понад 30% вартості активу).

У подальшому за допомогою експертних напівструктурованих інтерв'ю, я дізнаюсь думку експертів щодо того, яким чином запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій може унеможливити чи створити додаткові перешкоди для здійснення такої протиправної діяльності. Зокрема, такі інтерв'ю планується провести з представниками державних органів, що забезпечують збір інформації для ініціювання санкцій, залучених у процес їх реалізації, безпосередньо з підсанкційними особами, а також науковцями та представниками громадських організацій – спеціалістами з санкційної політики. Такий підхід забезпечить залучення експертів, відповідальних за різні аспекти санкційної політики, а також суб'єктів, щодо кого така політика може бути реалізована.

Вибірку респондентів для дослідження проведено за цілеспрямованим відбором, який передбачає відбір респондентів, що мають релевантний досвід та володіють необхідною інформацією для досліджуваної теми (Creswell & Creswell, 2018).

Напівструктуровані інтерв'ю проводяться згідно з розробленим переліком запитань (додаток 1), відповідно до якого стандартні питання ставляться кожному респонденту, що дає змогу порівняти відповіді та забезпечує якість даних. При цьому, у ході інтерв'ю питання можуть змінюватися або уточнюватися, а також можуть додаватися нові запитання на основі відповідей респондента.

Питання для інтерв'ю розроблені з метою дослідити, як запровадження нових кримінально-правових норм за обхід санкцій, може змінити рішення тих, хто порушує санкції, і таким чином вплинути на загальну ефективність санкційної політики; які фактори вплинуть на рішення порушників санкцій; які психологічні механізми можуть спонукати осіб шукати нові способи обходу санкцій, навіть за умови високих кримінальних ризиків. Крім того, з респондентами також обговорено їх особисту думку щодо можливих негативних наслідків запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій. Відкриті питання надали простір для відповіді та можливість респондентам самостійно розставити акценти із можливістю додаткового уточнення необхідних деталей, що є перевагою методу напівструктурованих інтерв'ю.

Дослідження, засноване на якісній методології, в рамках такого підходу не включає всі типи обходу санкцій, а фокусується на поглибленому розборі окремих кейсів з подальшими перспективами його масштабування.

Ще одна обставина, на яку варто звернути увагу, є безпосередня залученість автора дослідження до реалізації державної санкційної політики шляхом збору інформації для ініціювання санкцій, що з одного боку є перевагою через володіння експертним знанням в цій сфері, співпрацю з колегами та широке коло зв'язків з експертами з вказаних питань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення кейсів

Вибірка сформована на основі аналізу даних правозастосовчої практики СБ України та Міністерства юстиції України, а також Єдиного реєстру судових рішень, з урахуванням безпосередньої дотичності автора дослідження до вказаної проблематики.

Зокрема, на основі аналізу практики застосування санкцій за 2022-2025 роки було обрано низку проблемних кейсів, щодо яких з одного боку встановлені факти обходу (спроби обходу) санкцій зацікавленими особами (підтверджується численними зверненнями громадян та громадських організацій, а також матеріалами оперативно-розшукової діяльності), а з іншого, які є резонансними, тобто такими щодо яких факт можливого обходу санкцій може негативно позначитись на ефективності загальної санкційної політики держави.

Відібрані кейси є типовими формами обходу санкційного законодавства, у тому числі пов'язані з відчуженням корпоративних прав та нерухомого майна, зміною кінцевого бенефіціарного власника на непідсанкційну особу, виведенням капіталу з-під юрисдикції України та досяжності правоохоронних органів України, включають факти застосування санкцій як до фізичних, так і до юридичних осіб, охоплюють як громадян України, так і іноземців, стосуються активів зі значною вартістю.

Кейс 1. Фіктивне переоформлення активів (акцій підконтрольних кіпрських компаній) з підсанкційного громадянина України Новинського В.В. на номінальних утримувачів – громадян Республіки Кіпр.

Указом Президента України № 820/2022 від 01.12.2022 (чинна редакція указу № 376/2024 від 24.06.2024) до громадянина України Новинського Вадима Владиславовича, 03.06.1963 р.н., застосовано персональні спеціальні економічні санкції, у т.ч. у вигляді блокування активів (Апарат РНБО України, 2025).

Водночас, органами безпеки встановлено, що Новинський В.В. з метою обходу застосованих до нього санкцій, та збереження контролю над активами на території України, імітував передачу акцій підконтрольних йому юридичних осіб Smart Investments (CYPRUS) LTD, реєстраційний номер HE 303951, і Smart Holding (CYPRUS) LTD, реєстраційний номер HE 303560 (оціночна вартість активів становить понад 10 мільярдів гривень (Юрій Тарасовський, 2023)), залучивши для цього ряд громадян Республіки Кіпр та підконтрольних їм юридичних осіб.

Зокрема, вже 13.12.2022, під час дії санкцій у виді блокування активів В. Новинського, секретарями «Smart Investments (CY) LTD» та «Smart Holding (CYPRUS) LTD» М. і К. подано до Департаменту реєстратора компаній та інтелектуальної власності Міністерства енергетики, торгівлі та промисловості

Республіки Кіпр датовані 01 та 02 грудня 2022 року дві реєстраційні форми HE57 з відповідними супровідними до них заявами про передачу акцій вказаних компаній в траст без документального підтвердження заснування відповідних трастів. Метою цих дій було приховати дійсну дату і правову природу операцій, вчинення яких імітувалось.

Більшість акцій «Smart Investments (CY) LTD» і «Smart Holding (CYPRUS) LTD» того ж 13.12.2022, завдяки вказаним діям М. і К., були передані А., С. та Л., а пізніше – також І., з метою створення враження про перебування цих акцій в трастовому володінні вказаних осіб, що на момент передачі не відповідало дійсності.

У подальшому до вказаних громадян Республіки Кіпр Указом Президента України № 698/2024 від 08.10.2024 (Апарат РНБО України, 2025) також застосовано санкції. На даний час, здійснюється оспорювання вищеописаних фактів в судових інстанціях.

Кейс 2. Зміна кінцевого бенефіціарного власника ПрАТ «Коростишівський Кар'єр» (код ЄДРПОУ 00292445) на непідсанкційну особу.

Указом Президента України № 850/2023 від 23.12.2023 (чинна редакція указу № 376/2024 від 24.06.2024) до громадянина Республіки Кіпр Єрмолаєва Вадима Володимировича, 13.05.1968 р.н., застосовано персональні спеціальні економічні санкції (Апарат РНБО України, 2025).

Водночас, 06.02.2024 під час дії санкцій до В. Єрмолаєва приватним нотаріусом Полтавської області Русняк Людмилою Іванівною в порушення вимог ст. 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», ст. 49 Закону України «Про нотаріат» внесено зміни у Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а саме змінено кінцевого бенефіціарного власника ПрАТ «Коростишівський Кар'єр» (код ЄДРПОУ 00292445, вартість активу за даними ресурсу «Clarity Project» станом на 2024 рік – понад 30,4 млн грн (*Clarity Project*, 2025)) з підсанкційного громадянина Республіки Кіпр Єрмолаєва Вадима Володимировича, 13.05.1968 р.н., на непідсанкційну громадянку України К., 31.03.2003 р.н., що забезпечило обхід санкцій Єрмолаєвим В.В. в цій частині.

У подальшому наказом Міністерства юстиції України від 26.04.2024 № 1236/5 «Про результати проведення камеральної перевірки державного реєстратора – приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу Русняк Людмили Іванівни» приватному нотаріусу Русняк Л.І. було анульовано доступ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а проведену реєстраційну дію від 06.02.2024 скасовано (Міністерство юстиції України, 2024).

При цьому упродовж понад двох місяців від моменту вчинення нотаріусом реєстраційних дій і до їх анулюванням Міністерством юстиції України, суб'єкт господарювання, реальним кінцевим бенефіціарним

власником якого була підсанкційна особа, фактично не перебував під санкціями.

Кейс 3. Відчуження нерухомого майна групи компаній Юнігран на користь непов'язаних з підсанкційною особою юридичних осіб для недопущення їх стягнення в дохід держави.

Указом Президента України № 279/2023 від 12.05.2023 (чинна редакція указ № 511/2024 від 21.08.2024) до громадянина України та рф Наумця Ігоря Валентиновича, 27.02.1969 р.н., та низки підконтрольних останньому підприємств, зареєстрованих за законодавством Республіки Кіпр, застосовано персональні спеціальні економічні санкції (Апарат РНБО України, 2025).

Щодо самого Наумця І.В. було зареєстровано низку кримінальних проваджень, в рамках яких накладено арешти на все майно групи компаній Наумця І.В. (за оцінками самої підсанкційної особи вартість підконтрольних активів складає щонайменше 25 млн доларів США (NADRA.info, 2025)).

Водночас, у подальшому Наумцем І.В. з метою обходу санкцій залучено громадян України Ш. та С., якими створено ряд суб'єктів господарювання, на які у подальшому через низку т.зв. «підприємств-посередників» виведено рухоме та нерухоме майно групи компаній Юнігран.

Вказані кейси порівняно між собою за швидкістю реакції на застосовані санкції, очікуваними вигодами для підсанкційних суб'єктів від обходу санкцій, понесеними витратами, та наявними стримуючими факторами.

Наявна інформація щодо вказаних кейсів свідчить про відносно незначні витрати і стримуючі фактори для підсанкційних суб'єктів у порівнянні з очікуваними вигодами від обходу санкцій (таблиця 1).

Таблиця 1. Оцінка потенційних вигод/витрат при обході санкцій на основі опрацьованих кейсів			
Критерії оцінки	Кейс 1	Кейс 2	Кейс 3
Швидкість вжиття заходів, спрямованих на обхід санкцій	Дуже швидко	Швидко	Середня
Очікувані вигоди для підсанкційної особи*	Значні	Значні	Значні
Очікувані витрати** для підсанкційної особи, пов'язані з обходом санкцій	Невеликі (виключно на оплату послуг громадян Республіки Кіпр, залучених до протиправної схеми)	Невеликі (виключно на оплату послуг приватного нотаріуса)	Невеликі (оплата послуг залучених посередників, а також, ймовірно, корупційні витрати на зняття накладених арештів)
	Загроза застосування	Загроза застосування Міністерством юстиції заходів	Загроза виявлення в діях залучених осіб

Стримуючі фактори	санкцій чи заходів дипломатичного осуду поведінки залучених іноземних осіб	впливу (анулювання свідоцтва на право заняття діяльністю, чи окремих реєстраційних дій тощо) до нотаріусів в межах державного нагляду	ознак злочинів, передбачених вітчизняним законодавством
Висновки щодо доцільності поведінки, спрямованої на обхід санкцій	Доцільно	Доцільно	Доцільно

*Чітко оцінити розмір вигод в грошовому еквіваленті не виявляється можливим через відсутність повної інформації

**Чітко оцінити розмір витрат в грошовому еквіваленті не виявляється можливим через відсутність на даний час відповідальності за такі протиправні дії та відповідної судової практики

Проведення інтерв'ю

У подальшому згідно з розробленим переліком запитань проведено напівструктуровані інтерв'ю з 7 експертами з питань санкційної політики, у т.ч.: 2 – з представниками органів безпеки, що забезпечують збір інформації для ініціювання санкцій, 2 – представниками державних органів, залученими у процес реалізації застосованих державою санкцій, 2 – з представниками громадських організацій – спеціалістами з санкційної політики та 1 – з фізичною особою, до якої було застосовано санкції у відповідності до Закону України «Про санкції». Вибірка з числа представників кількох структур, на мою думку, дає змогу поглянути на проблематику дослідження з різних сторін. Для повного балансу було б доцільно опитати ще одну підсанкційну особу, однак відповідного респондента, який би бажав взяти участь у дослідженні знайти не вдалося.

З 7 опитаних респондентів 5 чоловіків та 2 жінки; 4 були попередньо знайомі з автором дослідження, 3 були знайдені за рекомендаціями. Факт попереднього знайомства автора дослідження з частиною респондентів, на мою думку, є перевагою, оскільки створює передумови для більш близького і довірливого спілкування.

Інтерв'ю проводились в період з 10 квітня по 06 травня 2025 року. Аудіозапис інтерв'ю за домовленістю сторін не здійснювався. Також з урахуванням побажань більшості опитаних не розголошувати їх персональні дані, цитати з інтерв'ю у тексті дослідження позначені номерами інтерв'ю без зазначення імен учасників.

Перед проведенням інтерв'ю респонденти були проінформовані про тему дослідження, добровільну основу участі, конфіденційність спілкування та можливість відмовитись від відповіді на будь-яке питання та припинити інтерв'ю. Також, більшість респондентів озвучили зацікавленість ознайомитись із результатами дослідження.

Під час інтерв'ю обговорювались наступні питання:

1. Яким чином Ви пов'язані з санкційною політикою України та який Ваш досвід у вказаній сфері?

2. Як Ви розумієте поняття «ефективність санкцій», «запровадження кримінальної відповідальності», «обхід санкцій»?

3. Які чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на ефективність застосованих Україною економічних санкцій?

4. Які чинники, на Вашу думку, насамперед обумовлюють вчинення зацікавленими особами дій, спрямованих на обхід застосованих Україною економічних санкцій?

5. Яким чином, на Ваш погляд, запровадження кримінальної відповідальності за обхід застосованих Україною санкцій вплине на їх ефективність?

6. Яким чином, на Ваш погляд, запровадження кримінальної відповідальності за обхід застосованих Україною санкцій вплине на вартість їх обходу?

7. Які можливі зміни поведінки з боку підсанкційних осіб чи інших осіб, залучених у схемах з обходу санкцій у зв'язку з можливим запровадженням кримінальної відповідальності за таку протиправну діяльність?

8. Які є ризики та можливі негативні наслідки запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій?

Так, на початку інтерв'ю всім респондентам запропоновано пояснити, яким чином вони пов'язані з санкційною політикою України та який мають досвід у вказаній сфері.

Аналіз отриманих відповідей свідчить, що більшість опитаних респондентів упродовж тривалого часу (принаймні три і більше років) на експертному рівні у той чи інший спосіб дотичні до питань, пов'язаних з санкційною політикою України. Окремі з них (Інтерв'ю 1, 3) брали участь у розробці законопроекту, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення та обхід українських санкцій. Інші працювали більше в практичній площині, здійснюючи підготовку пропозицій по накладенню санкцій на фізичних та юридичних осіб (Інтерв'ю 5), їх презентацію у відповідних робочих групах перед розглядом на засіданнях РНБО (Інтерв'ю 4). Відповіді одного респондента (Інтерв'ю 7) – це погляд на санкційну політику держави з іншого боку, очима тих, кого вона насамперед торкається. Очевидно, що вказані відповіді однієї особи не можуть відображати загального бачення всіх підсанкційних суб'єктів, але все ж дають змогу ширше поглянути на це питання.

Також всім респондентам було запропоновано пояснити їх розуміння ключових понять вказаного дослідження, а саме: «ефективність санкцій», «запровадження кримінальної відповідальності», «обхід санкцій». Очевидно,

що респонденти дещо по-різному сприймають окремі з цих понять, враховуючи власний досвід і специфіку професійної діяльності.

Загалом, оцінюючи поняття «ефективності санкцій» більшість респондентів визначили його як здатність досягати мети чи цілей застосування санкцій.

«... Ефективність санкційної політики — поняття багатовимірне і залежить від того, які саме критерії ми вкладаємо в поняття «ефективність». Один із ключових параметрів — досягнення цілей санкцій, зокрема зміна поведінки осіб, що становлять загрозу національній безпеці. Проте така мета апріорі не завжди досяжна. Не завжди можливо змусити підсанкційних осіб змінити свою поведінку, особливо якщо вони перебувають за межами юрисдикції України або діють через складні юридичні конструкції» (Інтерв'ю 1).

«Показник ефективності санкцій, це швидкість та якість зміни підсанкційним суб'єктом своєї лінії поведінки, припинення вжиття заходів на шкоду інтересам нашої держави» (Інтерв'ю 4).

«Для мене ефективні санкції — це не просто якісь обмеження на папері. Це коли вони реально змінюють поведінку того, проти кого їх ввели. Наприклад, компанія перестає співпрацювати з агресором, бо їй це просто не вигідно або дуже ризиковано» (Інтерв'ю 7).

Не виникло суттєвих розбіжностей і у розумінні поняття «запровадження кримінальної відповідальності».

*«У суворому сенсі, *Sensu stricto*, так би мовити, запровадження кримінальної відповідальності означає криміналізацію, тобто встановлення відповідальності за те, що до цього моменту не було кримінально караним. Це є правильне розуміння цього терміну. Хоча, звісно, у побутовому сенсі можна говорити і ширше, наприклад, будь-яке внесення змін, будь-яке введення до Кримінального кодексу нових статей також може означати запровадження відповідальності. Але це не зовсім точно» (Інтерв'ю 3).*

«Запровадження кримінальної відповідальності - це реакція держави у вигляді кримінального переслідування за недотримання заборон і обмежень, передбачених відповідними нормативними актами» (Інтерв'ю 4).

«Кримінальна відповідальність - це введення серйозного юридичного наслідку, як-от позбавлення волі, арешт активів або притягнення до суду, за спроби обійти санкційний режим. Це вже не просто адміністративна справа, а кримінальне переслідування» (Інтерв'ю 7).

Найбільш неоднозначно опитаними особами сприймається поняття «обхід санкцій».

Так, окремі респонденти розглядають обхід як різновид порушення санкцій.

«Обхід санкцій – це є специфічний, але достатньо умовно виокремлюваний різновид порушення санкцій. За великим рахунком, мова йде про випадки, коли особа не напряму порушує конкретну заборону чи обмеження, встановлене санкцією, наприклад, використання чи розпорядження замороженими, заблокованими активами. А коли вона намагається це зробити опосередковано або завуальовано, або намагається порушити інші спеціальні правила спрямовані на уникнення порушення санкцій» (Інтерв'ю 3).

Інші наголошують на необхідності розмежовувати ці поняття.

«Варто також правильно розуміти різницю між порушенням санкцій та їх обходом. Порушення – це пряме невиконання санкційних обмежень, наприклад, виведення коштів із заблокованого рахунку. Обхід же полягає у створенні умов, за яких санкції стають неефективними, не порушуючи їх формально. Наприклад, передача активів третім особам, які не є підсанкційними, або фіктивне банкрутство з метою збереження контролю над майном – усе це приклади обходу санкцій» (Інтерв'ю 1).

«Можна мати різні точки зору на поняття «обходу санкцій», і зокрема, на співвідношення між обходом санкцій та їх порушенням. Я схильюсь до думки, висловленої Судом справедливості ЄС у справі *Case C-72/11 Criminal proceedings against Mohsen Afrasiabi and Others*. Суд ЄС в цій справі визначив обхід санкцій як «діяльність, щодо якої на підставі об'єктивних факторів видається, що, прикриваючись формальною видимістю, яка дозволяє їй уникати складових елементів порушення санкції, вона, тим не менш, сама по собі або через її можливий зв'язок з іншими видами діяльності має на меті або призводить до результату, прямо чи опосередковано, у виді порушення санкційної заборони» (Інтерв'ю 5).

«Обхід санкцій» – це дії, спрямовані на приховане або обманне уникнення санкцій, наприклад, через підставних осіб, фіктивні компанії або трансакції через третіх осіб» (Інтерв'ю 6).

Вцілому, незважаючи на деякі розбіжності, респонденти мають схоже розуміння ключових понять дослідження.

Ключовими факторами, які найбільше впливають на ефективність застосованих Україною економічних санкцій є наступні:

- відсутність персональної відповідальності за порушення санкційного режиму (Інтерв'ю 1, 2, 5);

- суттєві прогалини у законодавстві та відсутність чіткої регламентації повноважень та процедур для державних органів щодо реалізації та моніторингу застосованих санкцій (понад 30 державних органів відповідають за реалізацію різних видів санкцій, що призводить до фрагментарності, дублювання функцій і відсутності єдиного підходу) (Інтерв'ю 1, 2, 4, 5, 7);

«В Україні досі відсутній жоден нормативний акт, який би цілісно регулював процедуру блокування активів. Не визначено, що саме

вважається контролем над активом, які дії дозволені, а які — заборонені. Наприклад, немає відповіді на питання: чи може підсанкційна особа користуватися автомобілем або будинком, які перебувають у її власності, але формально заблоковані? Чи має право член сім'ї користуватися спільною власністю? Подібні питання залишаються у правовому вакуумі. На відміну від України, Європейський Союз уже давно врегулював ці аспекти й регулярно оновлює методичні рекомендації для компетентних органів щодо порядку застосування санкцій, механізмів блокування активів, звітування та моніторингу» (Інтерв'ю 1)

«Ефективна криміналізація неможлива без внесення змін до регулятивних актів:

- саме лише внесення змін до КК не забезпечить реальної дії механізму відповідальності за порушення обмежувальних заходів, без внесення змін до регулятивних актів норма буде неефективною або ж й узагалі «мертвою»;

- необхідні мінімальні паралельні зміни до законодавства про санкції та інших регуляторних актів у тих сферах, в яких виникатимуть правопорушення, з передбаченням обов'язків дотримання санкційного режиму всіма суб'єктами» (Інтерв'ю 2)

- синхронізація застосованих санкцій країнами т.зв. «санкційної коаліції» (Інтерв'ю 4, 6, 7).

«... Санкції ефективні лише тоді, коли вони є синхронізованими» (Інтерв'ю 6)

Переважна більшість респондентів головним чинником, що обумовлює вчинення зацікавленими особами дій, спрямованих на обхід застосованих Україною санкцій назвали отримання вигоди, насамперед фінансової, та бажання зберегти доступ до ресурсів (Інтерв'ю 3, 4, 5, 6, 7).

«... Головне — це фінансова мотивація. Якщо компанія втрачає прибуток, вона буде шукати способи це компенсувати, іноді — й через сумнівні схеми» (Інтерв'ю 7).

«Підсанкційні суб'єкти намагаються обійти санкції з кількох ключових причин, які зводяться до збереження доступу до ресурсів, влади та можливостей» (Інтерв'ю 3).

Іншим важливим чинником обходу санкцій, на думку респондентів, є відсутність реального покарання (Інтерв'ю 1, 2, 6, 7)

«... Це не означає, що порушники взагалі не притягуються до відповідальності. Таке притягнення іноді відбувається, однак за іншими, дотичними статтями, що робить правову кваліфікацію їхніх дій формальною та штучною. Поки санкційні заборони не прописані чітко в Кримінальному або Адміністративному кодексі як карані діяння, суспільство не сприймає їх як такі, що тягнуть за собою реальну відповідальність. У результаті — абсолютна безкарність» (Інтерв'ю 1).

«... Також стимулює до порушень відсутність реального покарання. Якщо людина бачить, що за схему ніхто не відповідає, то вона схильна ризикувати» (Інтерв'ю 7).

З поміж інших чинників, виділених респондентами, слід назвати відсутність належного розуміння серед громадян та суб'єктів господарювання суті санкційних обмежень (Інтерв'ю 1), ідеологічні прагнення підтримати країну-агресора (Інтерв'ю 5) тощо.

Абсолютно всі 7 опитаних респондентів зійшлися на думці щодо суттєвого позитивного впливу на ефективність санкцій від запровадження в Україні кримінальної відповідальності за їх обхід.

«Запровадження кримінальної відповідальності за порушення та обхід санкцій безпосередньо вплине на підвищення їхньої ефективності. Ключовим чинником є відчуття невідворотності покарання. Якщо особи розумітимуть, що за допомогу у обході санкцій або їх порушення настане реальна юридична відповідальність, значна частина потенційних правопорушників утримається від таких дій.

Це особливо стосується не лише самих підсанкційних осіб, а й так званих третіх осіб — реєстраторів, нотаріусів, посередників, набувачів майна. Саме вони найчастіше сприяють обходу санкцій, переоформлюючи активи або укладаючи правочини всупереч обмеженням. Якщо в законі буде прямо передбачена заборона на такі дії та встановлена кримінальна відповідальність за сприяння підсанкційним особам, переважна більшість суб'єктів уникатиме участі в подібних схемах.

Щодо самих підсанкційних осіб, посилення відповідальності суттєво ускладнить для них пошук шляхів обходу санкцій і змусить відмовитись від значної частини протиправних дій. Таким чином, криміналізація порушення санкцій стане не лише стримувальним інструментом, а й підвищить загальну легітимність та результативність санкційної політики» (Інтерв'ю 1)

«... Наявність відповідальності, на мою точку зору, буде стимулом для потенційних порушників не вчиняти такі дії.

Безвідповідальність породжує безкарність, а це напряду корелює з можливістю зловживання своїми правами, нехтуванням обов'язків (якщо це службова/посадова особа, що сприяє або порушує санкції), вигадуванням нових та більш складних схем для обходу санкцій. Такий стан речей обернено пропорційно впливає на ефективність застосованих санкцій» (Інтерв'ю 2)

«...По-перше, збільшиться кількість структур, які будуть відпрацьовувати і фіксувати факти обходу санкцій підсанкційними суб'єктами.

По-друге, в якості додаткового інструментарію по пошуку і фіксації фактів обходу санкцій, додасться оперативно-розшукова діяльність правоохоронних органів, які для доведення фактів обходу можуть вимагати

і аналізувати інформацію різних органів і державних чи міжнародних структур.

По-третє, в якості аргументу для дотримання санкційного режиму слугуватиме превентивна функція кримінального законодавства, яка вказує на невідворотне покарання за вчинення дій, спрямованих на обхід санкційних обмежень. В той же час перспектива кримінальної відповідальності є різкою альтернативою теперішньому стану справ, за якого єдиним наслідком намірів обійти санкційні обмеження, є блокування таких намірів компетентними органами, без яких-небудь наслідків для осіб, які вживають такі дії» (Інтерв'ю 4).

Оцінюючи, як зміниться вартість обходу санкцій з запровадженням кримінальної відповідальності, лише один респондент відповів, що це не матиме значного впливу.

«Не думаю, що вартість якимось чином зросте. Навряд чи це буде суттєво. Гадаю, що когось запровадження кримінальної відповідальності буде стримувати від порушення та обходу санкцій, адже каральні заходи пропонуються достатньо суворі. Але на когось це і не вплине» (Інтерв'ю 3).

Інші ж респонденти у своїх відповідях говорили про зростання вартості обходу санкцій за умови запровадження кримінальної відповідальності і покарання, хоч і неоднаково підходили до того, як розуміти поняття «вартість обходу».

«Якщо мова йде про вартість у сенсі ресурсів — часових, людських, організаційних — то очевидно, що із запровадженням кримінальної відповідальності ця вартість зросте. Як я вже зазначав раніше, буде значно складніше знайти осіб або структури, готові сприяти підсанкційним особам у реалізації схем обходу. Ризики для нотаріусів, реєстраторів, юристів та інших посередників стануть суттєвими, що значно ускладнить і здорожчить реалізацію таких схем.

Якщо ж говорити про вартість у суто фінансовому вимірі, то наразі важко зробити обґрунтовані висновки через відсутність у правовому полі чіткої норми про кримінальну відповідальність за порушення санкцій. Ми не маємо ні правової статистики, ні усталеної судової практики, яка дозволила б оцінити масштаб обходу санкцій у грошовому еквіваленті» (Інтерв'ю 1).

«Передбачення кримінальної відповідальності «підвищить ставки» обходу, адже тепер особа, задіяна в обході підлягатиме покаранню як у виді позбавлення волі так і штрафним санкціям відповідно до розміру активу, тому такі ризики будуть включені до «ціни» за сприяння порушенню санкцій. Наразі відповідь на це питання може бути лише теоретичною, адже практики розслідування з огляду на відсутність самого складу злочину немає» (Інтерв'ю 2).

«...Запровадження кримінальної відповідальності за обхід застосованих Україною санкцій сприятиме збільшенню вартості обходу санкцій, хоча б з тієї причини, що послуги кримінального характеру по обходу санкцій, логічно мають включати у вартість таких послуг прорахунок можливих втрат активів у випадку виявлення і кримінального переслідування співучасників кримінального правопорушення» (Інтерв'ю 4).

«Переконаний, що вартість таких схем значно зросте. Вона включатиме більшу оплату за складні юридичні або фінансові структури, підвищену винагороду для тих, хто готовий брати участь у ризикованих діях, а також потенційні втрати у випадку провалу. У результаті, для багатьох стане простіше взагалі відмовитись від обходу, ніж гратися в "шахи" з законом» (Інтерв'ю 7).

Найбільш очікуваною експертами зміною поведінки з боку підсанкційних та інших зацікавлених осіб у відповідь на запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій є зміна практики їх обходу.

«Схеми стануть більш витонченими, складними й менш очевидними. Простих і прямолінійних способів, на кшталт звернення до недобросовісного нотаріуса чи реєстратора з метою "в лоб" переоформити частку в корпоративних правах або інше майно на третю особу, більше не буде. Такі дії надто очевидні для правоохоронних органів, зокрема Служби безпеки України, яка отримає повноваження на їхнє розслідування у разі ухвалення законопроекту №12406.

Умови гри зміняться: прямі й грубі порушення будуть легко ідентифікуватися, а отже, стануть надто ризикованими. Порушники будуть змушені шукати більш складні та непрямі механізми обходу, що потребуватимуть більше часу, ресурсів та співучасників.

Водночас зміниться і поведінка третіх осіб — нотаріусів, реєстраторів, юристів, посередників. Усвідомлення високих ризиків, зокрема кримінальної відповідальності, зробить їх менш схильними до співпраці у подібних схемах. Ймовірно, участь у порушенні санкцій стане не лише небажаною, а й економічно недоцільною. Таким чином, зростання ризиків сприятиме зниженню готовності до участі в обхідних схемах та загалом посилить стримувальний ефект санкційної політики» (Інтерв'ю 1).

«... Підсанкційні особи можуть вдосконалити або ускладнити структури обходу — використовувати ще більше підставних осіб, компаній та юрисдикцій, які не приєдналися до санкційного режиму.

Також підвищать рівень конспірації у проведенні своїх злочинних дій, а саме будуть використовувати шифрування, анонімні транзакції (наприклад, криптовалюти), обмежать своїм підлеглим комунікації через відкриті канали» (Інтерв'ю 5).

Серед інших очікуваних типових реакцій – припинення будь-яких ризикованих дій частиною компаній, перереєстрація бізнесу за кордон в юрисдикції з меншими ризиками (Інтерв'ю 7).

Відповідаючи на запитання про ризики та можливі негативні наслідки від запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій, респонденти виділили наступні:

- загроза зловживань з боку правоохоронних або судових органів (Інтерв'ю 1, 2, 3, 5, 6, 7);

«... Бізнес обґрунтовано побоюється, що за умов правової невизначеності будь-яка взаємодія з підсанкційними особами чи активами може бути згодом розцінена як правопорушення» (Інтерв'ю 1).

«Перший і основний – це ризик підміни встановлених механізмів притягнення до кримінальної відповідальності особи за вчинене діяння простим або найпростішим, менш складним для публічно-правових суб'єктів способом – шляхом застосування санкцій. Адже справді значно легше використати санкцію, яка передбачає обмеження прав і свобод людини, ніж у кримінальному процесуальному порядку доводити вчинення особою кримінального правопорушення. Як наслідок – кримінальна відповідальність за порушення/обхід санкцій може стати інструментом свавілля – розуміючи, що серйозних доказів проти особи немає, держава в особі правоохоронної системи застосовує санкцію, яка іноді обмежує особу в правах не менше, ніж покарання, а якщо особа порушить цю санкцію, то ще й буде притягнути до кримінальної відповідальності, що у свою чергу не скасовує санкції (виходить таке собі подвійне обмеження прав людини)» (Інтерв'ю 3).

«... Такий закон може бути використаний для переслідування політичних опонентів або бізнесу, який неугодний певним політичним силам. Іноземні інвестори можуть побоюватися непередбачуваних юридичних ризиків і, як наслідок, утримуватись від виходу на український ринок. Крім того, виникає загроза вибіркового правозастосування – коли одних осіб карають, а інші, за аналогічні дії, залишаються безкарними» (Інтерв'ю 5).

«Найперше – це зловживання новими нормами з боку правоохоронних органів. Необхідно чітко окреслити склад злочину, аби уникнути переслідування бізнесу за формальні порушення» (Інтерв'ю 6).

- порушення прав людини через відсутність процедури отримання дозволів або ліцензій на вчинення дій, що обмежуються санкціями, що є світовою практикою (Інтерв'ю 1, 3, 5)

«Ключовим елементом цього балансу має стати впровадження механізму дозволів (ліцензування), подібного до того, який давно діє в Європейському Союзі, Великій Британії, Канаді, США та інших країнах санкційної коаліції. Такий механізм передбачає можливість для

підсанкційних осіб або третіх сторін, чий права можуть бути порушені внаслідок санкцій, звернутися до компетентного органу за дозволом на вчинення певних дій. Це можуть бути, наприклад, транзакції, пов'язані з оплатою медичних послуг, управлінням активами задля уникнення збитків або збереження майна тощо. Якщо такий дозвіл надано у встановленому порядку, особа не нестиме відповідальності за порушення санкцій» (Інтерв'ю 1).

ВИСНОВКИ

Результати проведеного мною дослідження щодо окремих очікуваних ефектів від запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій підтверджують висунуті теоретичні припущення: одне повністю, інше – частково.

Теоретичне очікування 1: запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій підвищує дисципліну та посилює стримування зацікавлених осіб від обходу санкцій – *підтверджено*.

Всі 7 опитаних респондентів зійшлися на думці щодо суттєвого позитивного превентивно-карального ефекту від запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій. Чітке усвідомлення наявності кримінальної відповідальності буде стимулом для потенційних порушників не вчиняти такі дії.

Це стосується не лише самих підсанкційних осіб, а й так званих третіх осіб, які можуть залучатися останніми для сприяння в обході санкцій. Через наявні ризики кримінального переслідування буде значно менше бажаючих брати участь у такій діяльності, що ускладнить пошук шляхів обходу санкцій підсанкційними особами.

Теоретичне очікування 2: запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій підвищує вартість обходу санкцій, що призводить до зменшення кількості учасників обходу санкцій – *підтверджено частково*.

Більшість опитаних респондентів вважають, що запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій підвищує вартість обходу санкцій. Лише один респондент висловив точку зору, що запровадження кримінальної відповідальності швидше за все не вплине на зростання вартості їх обходу. Ще двоє висловилися із застереженням, що поміряти фінансові витрати на обхід санкцій неможливо через відсутність емпіричних даних, а відтак важко робити обґрунтовані висновки.

Разом з тим, практично всі респонденти наголосили на тому, що запровадження кримінальної відповідальності створить додаткові ризики щодо кримінального переслідування осіб, залучених до такої протиправної діяльності, а відтак має сприяти зменшенню кількості учасників обходу санкцій.

Разом з тим, у ході спілкування встановлено, що саме поняття «вартості обходу» неоднаково було сприйнято всіма респондентами. Частина опитаних осіб, оцінюючи вартість обходу санкцій, сприйняла його у суто фінансовому вимірі, маючи на увазі лише грошовий еквівалент витрат. Інші розглядали це поняття більш широко, включаючи до вартості обходу санкцій окрім фінансових ще й часові, людські, інші ресурси.

Отримані результати дослідження підтримують аргументи науковців, які відстоюють позицію щодо підвищення ефективності санкцій саме через

розробку механізмів моніторингу і контролю, яким є запровадження відповідальності і покарання за протиправні дії, пов'язані з обходом санкцій.

Водночас, всі опитані експерти в тій чи іншій мірі висловилися про можливе зростання корупційних ризиків та зловживань з боку правоохоронних та судових органів, для яких запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій може стати інструментом переслідування та вибіркового правосуддя.

Основні обмеження підходу, використаного у дослідженні, полягають у невеликій кількості розглянутих кейсів, проведених інтерв'ю та можливій суб'єктивності відповідей. Разом з тим, отримані результати дають певну основу для розуміння наявного стану справ в Україні з фактичним обходом санкцій, а також фокусуються на можливих шляхах для покращення ситуації. Дослідження продовжує дискусію про пошук шляхів підвищення ефективності санкцій. Його результати можуть бути корисними для українських державних органів, громадських організацій, дотичних до питань реалізації санкційної політики, та бути використані як основа для подальших кількісних досліджень або доповненні дослідженнями за змішаним методом.

ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Враховуючи вивчену практику та результати дослідження, насамперед, озвучені під час інтерв'ю проблемні питання, ризик та рекомендації, можна сформулювати наступні пропозиції, які можуть стати основою для реальних політичних змін:

1. Якнайшвидше запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій із передбаченням суворих видів та розмірів покарання для фізичних осіб, залучених до обходу санкцій (штрафи, позбавлення волі з встановленням додаткового покарання у вигляді конфіскації майна). Розробка механізмів впливу на юридичних осіб (штрафи або припинення діяльності), залучених у схеми з обходу санкцій.

2. Створення окремого державного органу, відповідального за моніторинг ефективності санкцій, запровадження інтегрованих систем моніторингу, що дозволяють виявляти нетипові фінансові операції, незаконні торгові угоди, інші обхідні схеми.

3. Удосконалення внутрішньої координації між різними правоохоронними та державними органами для забезпечення ефективного співробітництва у виявленні і протидії обходу санкцій. Створення міжвідомчих комісій для координації дій щодо розслідування фактів обходу санкцій.

4. Проведення інформаційних кампаній для забезпечення підвищення правової обізнаності представників бізнесу та громадян щодо важливості дотримання санкцій та наслідків їх порушення. Заохочення корпоративної соціальної серед підприємств, щоб вони були більше зацікавлені в активному дотриманні санкцій і сприяли їх виконанню на внутрішньому ринку.

5. Інтеграція міжнародних стандартів та практик, насамперед, ЄС для забезпечення уніфікації санкційних заходів. Гармонізація українського законодавства з вказаними міжнародно-правовими нормами. Посилення міжнародного співробітництва для боротьби з обхідними схемами, у тому числі через участь у глобальних платформах для обміну інформацією між урядами, фінансовими установами та митними органами.

6. З метою недопущення порушення прав людини, протидії можливим зловживанням правоохоронних органів, розробка та прийняття нормативно-правового акту, яким би регулювався механізм надання підсанкційним суб'єктам або третім сторонам, чий права можуть бути порушені внаслідок санкцій, можливості звертатися до компетентного органу за дозволом (ліцензією) на вчинення певних дій, за які особа не нестиме відповідальності у разі порушення санкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adogbeji, E. O., Clark, E. V., & Ejogba, O. A. (2024). Russia And Ukraine War: The Impact Of Economic Sanctions On Russia Oligarchs. *BW Academic Journal*, 1-12
2. Bapat, N. A., & Clifton Morgan, T. (2009). Multilateral Versus Unilateral Sanctions Reconsidered: A Test Using New Data. *International Studies Quarterly*, 53(4), 1075–1094. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00569.x>
3. Bapat, N. A., Heinrich, T., Kobayashi, Y., & Morgan, T. C. (2013). Determinants of sanctions effectiveness: Sensitivity analysis using new data. *International Interactions*, 39(1), 79-98.
4. Bonetti, S. (1997). The Analysis and Interpretation of Economic Sanctions. *Journal of Economic Studies*, 24(5), 324-48.
5. Bremus, F., & Hüttl, P. (2022). Sanctions against Russian oligarchs also affect their companies. *DIW Weekly Report*, 12(21), 142–147. https://doi.org/10.18723/diw_dwr:2022-21-1
6. Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. SAGE Publications.
7. Douhan, A. (2022). The Changing Nature of Sanctions in the Digital Age. 10.5771/9783748931638-99.
8. Early, B. R. (2021). *Making sanctions work: promoting compliance, punishing violations, and discouraging sanctions busting*. Edward Elgar Publishing EBooks. <https://doi.org/10.4337/9781839102721.00015>
9. Escribà-Folch, Abel & Wright, Joseph. (2010). Dealing with Tyranny: International Sanctions and the Survival of Authoritarian Rulers. *International Studies Quarterly*. 54. 335 - 359. 10.1111/j.1468-2478.2010.00590.x.
10. Gaur, A. S., Settles, A., & Väättänen, J. (2023). Do Economic Sanctions Work? Evidence from the Russia-Ukraine Conflict. *Journal of Management Studies*, 60(6). <https://doi.org/10.1111/joms.12933>
11. Hilgenstock, B., Pavytska, Y., Talalaievskyi, M., & Analyst, J. (n.d.). Kse Institute Russia Chartbook Lower Oil Prices Are Becoming A Problem At A Time Of Accumulated Vulnerabilities April 2025. Retrieved May 27, 2025, from https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/04/Chartbook_April_2025.pdf
12. Hufbauer, G., Shott, J., Elliott, K., (1990). *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Second Edition. Washington DC: Peterson Institute for International Economics

13. Hufbauer, G., Shott, J., Elliott, K., and Oegg, B. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered*. Third Edition. Washington dC: Peterson Institute for International economics https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/863435/mod_resource/content/0/Gary%20Clyde%20Hufbauer%2C%20Jeffrey%20J.%20Schott%2C%20Kimberly%20Ann%20Elliott%2C%20Barbara%20Oegg-Economic%20Sanctions%20Reconsidered%20%282008%29.pdf
14. Kaempfer, W. H., & Lowenberg, A. D. (1999). Unilateral Versus Multilateral International Sanctions: A Public Choice Perspective. *International Studies Quarterly*, 43(1), 37–58. <http://www.jstor.org/stable/2600964>
15. Martin, N. (2015). All is fair in law and warfare in the Ukrainian crisis: a look at the growing increase of economic sanctions as a weapon of war and the effects on the international community. *S. Ill. ULJ*, 40, 323-347. https://law.siu.edu/_common/documents/law-journal/articles-2016/winter2016/10-martin-comment-proof-4-final-sm.pdf
16. Morgan, T. C., Syropoulos, C., & Yotov, Y. V. (2023). Economic Sanctions: Evolution, Consequences, and Challenges. *The Journal of Economic Perspectives*, 37(1), 3–30. <https://www.jstor.org/stable/27192407>
17. Novikov, Ye.A., & Yakoviyk, I.V. (2024). International Economic Sanctions. Part 2. Sanctions Policy of the European Union Towards Russia: Problems of Implementation. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2(26), 182-205. [https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.2\(26\).318091](https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.2(26).318091)
18. Pape, R.A. (1997). Why economic Sanctions do Not Work. *International Security*, 22(2), 90-136 [https://web.stanford.edu/class/ips216/Readings/pape_97%20\(jstor\).pdf](https://web.stanford.edu/class/ips216/Readings/pape_97%20(jstor).pdf)
19. Park, J., & Shin, B. (2023). Conceptualizing digital sanctions as a new type of economic sanctions in the digital era: Digital-related sanctions measures against Russia and their consequences. *Journal of Eurasian Studies*. <https://doi.org/10.1177/18793665231217303>
20. Peksen, D. (2017). How Do Target Leaders Survive Economic Sanctions? The Adverse Effect of Sanctions on Private Property and Wealth. *Foreign Policy Analysis*, 13(1), 215-232.
21. Rubashchenko, M. A. (2024). European And American Experience In Criminalizing The Violation Of Restrictive Measures (Sanctions). *Legal Support Of European Integration: General Legal And Sectoral Aspect*, 423–445. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-20>

22. Stalls, J. D. (2003). Economic sanctions. *University of Miami International & Comparative Law Review*, 11(Special Issue), 115-172. <https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1103&context=umiclr>
23. The Castellum.AI dashboard provides consolidated Russia sanctions data. The page is updated daily. (n.d.). Castellum.AI. <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard>
24. Timofeev, I. N. (2019). Rethinking Sanctions Efficiency. *Russia in Global Affairs*, 17(3). <https://doi.org/10.31278/1810-6374-2019-17-3-86-108>
25. Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20(2), 158–177. <https://doi.org/10.1037/h0074428>
26. Weber, P. M., & Schneider, G. (2020). How many hands to make sanctions work? Comparing EU and US sanctioning efforts. *European Economic Review*, 130, 103595. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2020.103595>
27. Yakoviyk, I.V., & Novikov, Ye.A. (2024). International Economic Sanctions: Part 1. History and Theory. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 1(25), 153-173. [https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.1\(25\).307000](https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.1(25).307000).
28. Yalcin, E., Felbermayr, G. J., Kariem, H., Kirilakha, A., Kwon O., Syropoulos, C., & Yotov, Y. (2025). The Global Sanctions Data Base - Release 4: The Heterogeneous Effects of the Sanctions on Russia. Working Papers, Center for Global Policy Analysis, LeBow College of Business, Drexel University. <https://www.lebow.drexel.edu/sites/default/files/2025-01/wp2025002-global-sanctions-db-v2.pdf>
29. Апарат РНБО України. (n.d.). Державний реєстр санкцій. Retrieved May 27, 2025, from <https://drs.nsd.gov.ua/>
30. Апарат РНБО України. (n.d.). Державний реєстр санкцій. Retrieved May 27, 2025, from <https://drs.nsd.gov.ua/subjects?searchQuery=19971>
31. Апарат РНБО України. (n.d.). Державний реєстр санкцій. Retrieved May 27, 2025, from <https://drs.nsd.gov.ua/subjects?searchQuery=27096>
32. Апарат РНБО України. (n.d.). Державний реєстр санкцій. Retrieved May 27, 2025, from <https://drs.nsd.gov.ua/subjects?searchQuery=24622>
33. Архів рішень, прийнятих за результатами розгляду скарг у сфері державної реєстрації (2024). Міністерство юстиції України. <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/05/01/20240501175513-21.pdf>

34. ПРАТ “КОРОСТИШІВСЬКИЙ КАР’ЄР” - Фінансова аналітика - *Clarity Project*. (2015). *Clarity-Project.info*. <https://clarity-project.info/edr/00292445/finances>

35. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про санкції" щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). (n.d.). Офіційний вебпортал парламенту України. blob:<https://itd.rada.gov.ua/08524275-51d4-4e9c-a7af-febb337cf795>

36. Шемшученко, Ю. та ін. (1998). Юридична енциклопедія (Vol. 1). Українська енциклопедія.

37. Юлія Шевченко. (2023, August 15). Обстріли України: у вироблених у 2023 році ракетах Х-101 знайшли 30 іноземних мікросхем, — ОП. ФОКУС. <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/585830-obstrili-ukrajini-u-viroblenih-u-2023-roci-raketah-h-101-znayshli-30-inozemnih-mikroshem-op>

38. Юрій Тарасовський. (2023, May 4). СБУ заявила про арешт “прихованих” активів підсанкційного бізнесмена Новинського на 10,5 млрд грн. *Forbes.ua*. <https://forbes.ua/news/sbu-zayavila-pro-aresht-prikhovanikh-aktiviv-pidsanktsiynogo-biznesmena-novinskogo-na-105-mlrd-grn-04052023-13457>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Протокол інтерв'ю

Інтерв'ю з представниками державних органів, що забезпечують збір інформації для ініціювання санкцій, залученими у процес їх реалізації, підсанкційними особами, а також науковцями та представниками громадських організацій – спеціалістами з санкційної політики.

ПІБ:

Посада:

Дата проведення інтерв'ю:

Вітаю! Мене звати Віталій Козира, як я озвучував, я досліджую питання «Яким чином підвищити ефективність застосованих Україною економічних санкцій через запровадження кримінальної відповідальності за їх обхід?».

Суть проблема: Попри те, що станом на початок березня 2025 року Україна застосувала санкції вже до понад 18 тисяч фізичних осіб і компаній, ефективність таких обмежень досі залишається сумнівною. У дослідженні я зосереджую увагу на можливих ефектах від запровадження кримінальної відповідальності за обхід санкцій та потенційних змінах в поведінці підсанкційних суб'єктів, коли реалізація санкцій буде супроводжуватися такими жорсткими заходами.

Інтерв'ю проводиться за принципом конфіденційності, Ви можете відмовитися від відповіді на будь-яке запитання.

Також повідомляю, що за спільною домовленістю, звуко-, чи відеозапис інтерв'ю не проводиться. Стенограма буде складена на основі озвучених Вами відповідей на запитання

Дякую Вам, що знайшли час для проведення інтерв'ю! Буду радий поділитися результатами мого дослідження у майбутньому!

Питання для інтерв'ю:

1. Яким чином Ви пов'язані з санкційною політикою України та який Ваш досвід у вказаній сфері?

2. Як Ви розумієте поняття «ефективність санкцій», «запровадження кримінальної відповідальності», «обхід санкцій»?

3. Які чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на ефективність застосованих Україною економічних санкцій?

4. Які чинники, на Вашу думку, насамперед обумовлюють вчинення зацікавленими особами дій, спрямованих на обхід застосованих Україною економічних санкцій?

5. Яким чином, на Ваш погляд, запровадження кримінальної відповідальності за обхід застосованих Україною санкцій вплине на їх ефективність?

6. Яким чином, на Ваш погляд, запровадження кримінальної відповідальності за обхід застосованих Україною санкцій вплине на вартість їх обходу?

7. Які можливі зміни поведінки з боку підсанкційних осіб чи інших осіб, залучених у схемах з обходу санкцій у зв'язку з можливим запровадженням кримінальної відповідальності за таку протиправну діяльність?

8. Які є ризики та можливі негативні наслідки запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій?

Додаток 2

Таблиця 2. Ключові відповіді та аргументи інтерв'ююваних осіб

Запитання	Інтерв'ю 1	Інтерв'ю 2	Інтерв'ю 3	Інтерв'ю 4	Інтерв'ю 5	Інтерв'ю 6	Інтерв'ю 7
Які чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на ефективність застосованих Україною економічних санкцій?	Відсутність персональної відповідальності за порушення санкційного режиму; прогалини у законодавстві; низька інституційна спроможність	Відсутність чітких повноважень та процедур з питань реалізації санкцій в державних органах; відсутність відповідальності за порушення санкційних обмежень	Своєчасність, повнота, законність застосування санкцій	Віддзеркалення застосованих санкцій країнами «санкційної коаліції»; чіткість регламентації повноважень державних структур, відповідальних за реалізацію та моніторинг санкцій	Синхронізація з санкційними режимами ЄС і Великої Британії, а також США; унормованість законодавства в частині передбаченої відповідальності за недотримання його вимог	Координація з міжнародними партнерами; швидкість реакції; якість контролю за дотриманням застосованих санкцій	Спроможність держави моніторити дотримання санкцій; підтримка санкцій міжнародними партнерами; рівень корупції в державі
Які чинники, на Вашу думку, насамперед, обумовлюють вчинення зацікавленими особами дій, спрямованих на обхід застосованих Україною економічних санкцій?	Головний чинник - відсутність реального покарання; інший - відсутність в суспільстві культури дотримання санкцій	Відсутність кримінального покарання; недостатній стримуючий ефект існуючих заходів примусу; корупційний фактор	Прагнення підсанкційних осіб зберегти доступ до ресурсів, влади та можливостей	Отримання вигоди; збереження власних капіталів	Бажання отримання прибутків, для деяких фізичних осіб і компаній, контрольованих рф – підтримка загальної військової потуги рф та ідеологічна підтримка ідей «руського мира»	Фінансова мотивація та бажання зберегти доступ до активів; недостатній рівень контролю та покарання	Прагнення збереження прибутків; нечіткість санкційних норм і наявність правових прогалин; відсутність суворого покарання за обхід
Яким чином, на Ваш погляд, запровадження кримінальної відповідальності за обхід	Безпосередньо вплине на підвищення їх ефективності;	Відповідальність насамперед має стати	Два основні напрямки впливу; перший – превентивно-	Значно підвищить їх ефективність: збільшиться	Це значно скоротить кількість фактів порушення	Однозначно, підвищить ефективність санкцій, бо	Це створить якісно інший рівень стримування,

застосованих санкцій вплине на їх ефективність?	Україною ускладнить пошук шляхів обходу санкцій підсанкційними особами; стримуватиме інших осіб, які сприяють обходу	превентивним заходом. Інша її функція – покарання осіб, винних у порушенні санкцій	каральний та конфіскаційний, другий – удосконалення співробітництва з іноземними партнерами	кількість держструктур, які будуть фіксувати факти обходу санкцій, використовуючи ОРД як додатковий інструментарій; кримінально-правові норми виконуватимуть також превентивну функцію	чинного законодавства; посилення превентивного ефекту	збільшить ризику для їх порушників	як для підсанкційних осіб, так і для посередників; ймовірність порушення санкцій значно знизиться
Яким чином, на Ваш погляд, запровадження кримінальної відповідальності за обхід застосованих санкцій вплине на вартість їх обходу?	Питання вартості потребує уточнення. Вартість часових, людських, організаційних ресурсів зросте. У фінансовому вимірі - важко сказати через відсутність даних	«Підвищить ставки» обходу санкцій	Не думаю, що вартість якимось чином зросте. Навряд чи це буде суттєво	Сприятиме збільшенню вартості обходу санкцій, оскільки послуги кримінального характеру по обходу санкцій, будуть включати витрати на випадок можливих втрат активів у разі виявлення і кримінального переслідування співучасників	Зростуть витрати на створення складніших схем (залучення більшої кількості посередників, оплату юридичних послуг та хабарів представникам держструктур)	Вартість різко зросте, як у фінансовому, так і в репутаційному плані. Стане дорожче наймати посередників, приховувати ланцюги операцій, реєструвати фіктивні компанії за кордоном	Вартість обходу санкцій зросте у кілька разів (оплата за складніші юридичні конструкції, за ризик переслідування тощо)
Які можливі зміни поведінки з боку підсанкційних осіб чи інших осіб, залучених у схемах	Зміна практики їх обходу (складніші,	Вигадування нових схем та способів обходу	Ускладнення схем обходу	Складніше залучення осіб до	Ускладнення схем обходу та підвищення	Частина відмовиться від спроб обійти	Частина осіб відмовиться від

з обходу санкцій у зв'язку з можливим запровадженням кримінальної відповідальності за таку протиправну діяльність?	менш очевидні схеми); зміна поведінки третіх осіб (нотаріусів, реєстраторів, посередників) через усвідомлення високих ризиків		санкцій; відмова від обходу	протиправної діяльності з обходу санкцій, в силу реальності негативних наслідків, у випадку викриття такої діяльності	рівня конспірації при проведенні таких дій	санкції; інші почнуть діяти обережніше; треті - можуть шукати шляхи легалізації або подавати позови про скасування санкцій, що свідчитиме про перехід від грубих схем до юридичних	ризикованих схем, інші переорієнтуються на нові ринки; зростає обережність при пошуку контрагентів; ускладняться протиправні схеми
Які є ризики та можливі негативні наслідки запровадження в Україні кримінальної відповідальності за обхід санкцій?	Ризик правової невизначеності; порушення прав людини через відсутність загальновизначених правових практик	Дотримання балансу між вчиненням та справедливим покаранням; низька якість роботи правоохоронних органів через відсутність практики розслідування злочинів даної категорії; корупційні ризики	Перший і основний — ризик підміни кримінальної відповідальності особи застосуванням санкцій, які можуть стати інструментом свавілля; другий - порушення прав людини через відсутність у законопроекті світових практик	Ризики зростання корупції	Зловживання з боку правоохоронців або судових органів, а також використання санкцій як інструменту для політичного переслідування опонентів	Зловживання з боку правоохоронних органів; можливі труднощі гармонізації з нормами ЄС	Загроза зловживань та політичних переслідувань з боку правоохоронців; відтік частини інвесторів з країни